

Юрченко О. В.

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини, Україна

ШЛЯХИ ТА СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Актуальність проблеми формування соціальної компетентності майбутнього вчителя є нагальною, оскільки зумовлена тим, що система вищої професійної освіти має забезпечити майбутніх фахівців ефективним інструментарієм життєвої адаптації в мінливих соціальних умовах, сформувати ціннісні настанови та практичні вміння ефективної взаємодії й соціально-компетентної поведінки, які реально підтримують будь-які соціально-рольові функції, значущі для життєдіяльності людини й суспільства, здатність продуктивно взаємодіяти із соціальним середовищем, постійно самовдосконалюватися.

В системі підготовки майбутніх учителів проаналізовано та експериментально перевірено шляхи формування соціальної компетентності школярів, зокрема засобами: ігрової діяльності (М. Гончарова-Горянська), тренінгу (З. Бондаренко), позанавчального виховного процесу (О. Галакова), позашкільної освіти (О. Литовченко, психологічного супроводу спрямованого на оптимізації розвивальних ресурсів освітнього середовища (Н. Калініна), розвивального середовища (О. Кракаускене), навчальних предметів (Ю.Коротіна), освітньої кооперації (О. Крузе-Брукс), етнопедагогіки (В. Новіков), проектування навчально-виховного процесу (О. Прашко), соціально-педагогічної діяльності (А. Сергеева), медіасоціалізації (А. Тадаєва), групової навчальної діяльності (С. Учурова) та ін.

О. Савченко обґрунтовуючи сутність компетентнісного підходу у модернізації початкової освіти зазначає, що кожна освітня галузь має внести свою частку у формування ключових компетентностей учнів, пояснюючи цим

практичні і розвивальні результати початкової освіти [9, с. 8]. У Державному стандарті загальної початкової освіти вказано, що соціальна і громадянська компетентності як ключові мають міждисциплінарний характер, інтегруються за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських навичок співжиття і співпраці у суспільстві, дотримання соціальних норм [3, с. 21].

Н. Бібік акцентує увагу на тому, що становлення молодшого школяра як повноцінного суб'єкта суспільного життя потребує цілеспрямованого педагогічного впливу на всі компоненти соціальної компетентності, зокрема: проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп, окремих людей відповідно до соціальних норм і правил; співпраця в групі; розв'язання конфліктів; комунікативність [4, с.64].

Як доводить аналіз Державного стандарту початкової загальної освіти та практика діяльності початкової школи найбільшою мірою сприяє формуванню соціальної компетентності учнів освітніх галузей «Суспільствознавство», зокрема інтенсивно відбувається розвиток її когнітивного компоненту.

Результати вітчизняних наукових досліджень доводять, що формування соціальної компетентності молодших школярів у процесі її викладання буде ефективним за умов: визначення сутності соціальної компетентності як ключової і предметної, її структури і змісту з урахуванням специфіки освітньої галузі та вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку; єдності і взаємозв'язку концептуальних засад формування соціальної компетентності як ключової і предметної у початковій ланці загальної середньої освіти; розроблення соціально і особистісно значущих соціальних задач, як засобу формування соціальної компетентності, та методики їх застосування в процесі навчання [4, с. 64]. Предметно-тематична організація змісту навчального предмету допомагає учневі цілеспрямовано розглянути себе у взаємозв'язку і взаємозумовленості з іншими компонентами соціуму в системах: «Я – Я»; «Я – інша людина», «Я – суспільство», «Я – світ» [4, с. 62].

Освітня діяльність педагога в умовах початкової школи як напрям формування компетентності школярів знаходиться у постійному полі вчителів-практиків, науковців, обґрунтовано різноманітні шляхи її удосконалення в сучасних умовах. У контексті формування соціальної компетентності дослідники узагальнюють: «щоб засвоєні учнями соціальні знання не залишалися на рівні формальної обізнаності з нормами поведінки, а втілювалися в життя, на уроці варто створити такі ситуації, щоб дитина відчула необхідність застосувати знання на практиці, збагачувала свій практичний досвід [1, с. 13].

Дослідниця О. Крузе-Брук доводить ефективність навчальної кооперації у процесі формування соціальної компетентності учнів початкової школи. Навчальна кооперація, на її думку, виступає як змістовно-продуктивна міжособистісна взаємодія школярів, що забезпечує формування соціальних якостей особистості і включає в себе: об'єднання знань усіх учасників для досягнення спільної мети за рахунок збагачення кожного при одночасному розподілі між ними функцій, ролей і обов'язків; рефлексію процесу та результату міжособистісного взаємодії; використання знань педагога як одного з джерел інформації [5, с. 50].

О. Пометун наголошує, що зміна позицій учня й педагога в результаті запровадження інтерактивного навчання призводить до змін у змісті діяльності учасників освітнього процесу. Взаємодія між учителем і учнями заснована на паритетності. Паритетні стосунки допускають прийняття педагогом думок і активної позиції учнів, визнання за ними права на самостійність суджень, відмову від переконання в тому, що єдино правильна думка належить учителеві [8, с. 10].

Н. Павленко до особливостей використання вчителем початкової школи інтерактивних педагогічних технологій відносить такі: цілеспрямоване забезпечення емоційних контактів і позитивних комунікативних переживань у процесі взаємодії з метою творення позитивного навчального середовища; гармонійне поєднання пізнавальної та фізичної активності учнів; мотивація й

активізація рефлексії учнів у навчально-виховному процесі; системне навчання молодших школярів різних форм і методів навчальної взаємодії; створення казкової навчально-пізнавальної реальності; формування навичок соціальної взаємодії учнів; стимулювання батьків до інтерактивного спілкування в родині (тренінги для батьків, організація інтерактивного спілкування через творчі завдання для спільної роботи дітей і батьків) [7, с. 17].

Усі ці аспекти застосування інтерактивних технологій в освітній взаємодії початкової школи позитивно впливають на формування прагнення учнів брати участь у взаємодії з однолітками, колективних формах діяльності, сприяють формування таких рис характеру як активність, неконфліктність, відкритість та ін., здатності проявляти зворотній зв'язок у взаємодії, тобто – формуванню елементів мотиваційного, діяльнісного та рефлексивного компонентів соціальної компетентності молодших школярів. Використання їх на різних навчальних предметах забезпечує цілісність освітньої діяльності вчителя, спрямованої на формування досліджуваної компетентності учнів.

В. Новіков репрезентуючи соціальну компетентність молодших школярів як ціннісний компонент освітнього процесу, в рамках якого проектується соціокультурне середовище, наповнене виховним змістом народної спадщини [6, с. 146–147], наголошує на важливості використання етнопедагогічних засобів з метою формування соціальної компетентності учнів. Проведене ним експериментальне дослідження довело, що дієвими етнопедагогічними засобами є: народні ігри, вірші, пісні, приказки, прислів'я, рухливі та сюжетно-рольові ігри, казки, спеціально розроблені програмні заняття, де кожна тема включала в себе теоретичні та емпіричні дидактичні одиниці.

Сучасні дослідники процесу розвитку соціальної компетентності зазначають: «не зменшуючи важливості навчального процесу в розвитку соціальної компетентності молодшого школяра вважаємо, що необхідно здійснювати цей процес у позаурочній діяльності, адже молодший школяр орієнтується на успіх своєї діяльності, що визначає його постійну адаптацію в

суспільстві, сприяє розвитку» [2, с. 34]. Позитивним є те, що засобами позаурочної діяльності переважно формуються цінності діяльності, спілкування, самоосвіти; особистісні вміння – рефлексивні, оціночні; особистісні якості – самостійність, відповідальність; досвід спілкування і взаємодії з людьми, які є компонентами соціальної компетентності молодшого школяра.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники все більше згодні у висновках, що ключові компетентності учнів слід формувати через спеціально підготовлений зміст, технології і розвивально збагачене середовище, яке має такі ознаки: відкритість, цілісність, емоційна комфортність, суб'єктність навчальної взаємодії.

Таким чином, проаналізувавши способи формування соціальної компетентності молодших школярів, які репрезентовані у науковій літературі та вітчизняній практиці, з метою формування цілісного уявлення про досліджуваний процес узагальнюємо зміст діяльності вчителя за виокремленими напрямками формування соціальної компетентності учнів: освітній, виховний, соціально-педагогічний, діагностувальний. Вважаємо, що таке чітке структурування змісту діяльності вчителя початкової школи з метою формування соціальної компетентності учнів забезпечить розробку цілісної системи підготовки майбутніх педагогів до досліджуваної діяльності.

Література:

1. Басюк Н. А., Гужанова Т. С., Рудницька Н. Ю. Формування соціальної компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі початкової школи / Н. Басюк, Т. Гужанова, Н. Рудницька // Проблеми освіти. – 2015. – № 84. – С. 10–14.

2. Галакова О. В. Развитие социальной компетентности младших школьников во внеурочной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Галакова Ольга Владимировна. – Москва, 2013. – 203 с.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 1–18.

4. Звіт про науково-дослідну роботу з теми «Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі». Державний реєстраційний № 0110U001154 (2010–2013 рр.). – К. : 2013. – 100 с.

5. Крузе-Брукс О. А. Формирование социальной компетентности учащихся начальной школы средствами учебной кооперации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Оксана Альбертовна Крузе-Брукс. – Великий Новгород. – 2008. – 176 с.

6. Новиков В. В. Этнопедагогические основы формирования социальной компетентности детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. В. Новиков. – Смоленск, 2004. – 18 с.

7. Павленко Н. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Павленко Наталія Олександрівна ; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К. : 2008. – 21 с.

8. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К. : СПД Кулінічев Б. М., 2007. – 144 с.

9. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації змісту освіти // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: дидактико-методичні аспекти: Дайджест 2 / укл. О. В. Онопрієнко. – Донецьк : Каштан, 2012. – С. 3–8.